

Iako je slavistika nizom izvanjskih okolnosti izgubila važnost kakvu je imala prije, sudjelovanje u radu Međunarodnoga slavističkog kongresa, odnosno u tijelima Međunarodnoga slavističkoga odbora predstavlja jasan znak potpore slavističkoj znanosti i protivljenja zatvaranju slavističkih katedara, studija, zavoda i knjižnica. Novoj hrvatskoj

predstavnicu u Međunarodnome slavističkom odboru, prof. Anđeli Frančić, želi se puno uspjeha u radu, a hrvatskim stručnjacima još veći angažman u radu povjerenstava kao i na budućem kongresu.

Tomislav Stojanov

MARLJIVOST I ZANEMARIVANJE JEZIKA

Nevjerojatan je trud koji ljudi ulažu u razne aktivnosti koje iziskuju vrijeme, vještinu, znanje, umješnost, napor, preciznost, upornost i druge vrline potrebne za ostvarenje nekog djela, a više od svega entuzijizam. Još više čudi kad uza sav taj trud izostane briga za jezik kojim se nastalo djelo ipak opisuje i na kojem se ostvaruje, odnosno kad izostane briga za dojam koji će ostaviti način prezentacije nekog remek-djela jer jezik je jedino sredstvo kojim se neka izložba ili emisija mogu prikazati javnosti. Primjera je mnogo, no razmotrimo dva: izložbu lego kocaka i epizodu dokumentarne emisije Hrvatski velikani o kemičarima Ružički i Prelogu.

Međunarodna izložba modela izrađenih od kocaka tvornice Lego, lego kocaka, došla je iz Poljske u Zagreb i mogla se vidjeti na Zagrebačkom velesajmu tijekom kolovoza i rujna pod nazivom Invazija giganata. Nevjerojatnim trudom sastavljeni su od lego kocaka modeli Titanica, Batmobilea, tenisačice Martine Navratilove, skladatelja Johanna Sebastiana Bacha, likova, vozila i oružja iz Ratova zvijezda, razne građevine, pojedinci, podsjetnici na filmove, serije, računalne igre i stvaran život. Posjetitelj je odmah zadivljen sposobnošću ljudi koji su sastavili izložke, no

organizator ih je popratio objašnjenjima na hrvatskom, natpisima možda prevedenima s poljskog. Prave nevolje počinju kada se stigne do dijela u kojem je igraonica i radionica za djecu, gdje stoji nešto duži natpis otisnut na voštanom platnu, a tiče se povijesti proizvođača Lego. Tu počinju zatipci (*proizvdenih*) i nelogičnosti. Organizatori su se potrudili i omogućili posjetiteljima, pogotovo djeci, da od lego kocaka ispišu svoje ime. Zbog nekog razloga prešli su ovdje s hrvatskog na engleski i napisali: *Write or paint something with bricks and public on Facebook*, gdje se umjesto *public* očito htjelo reći *publish*. Pokazali su i način primjene kockica za učenje računanja. Otisnuli su velik naslov *Brojajte s kockicama*, što je očiti poljski pokušaj prijevoda na hrvatski jer takvu pogrešku ne bi počinio izvorni govornik ma koliko bio sklon grijehu. Budući da su u igri brojevi i boje, možda je riječ o igri riječi gdje bi „brojajte“ bila stopljenica od „brojite“ i „bojajte“. Bilo bi lakše u to povjerovati kad bi sve ostalo bilo bez pogreške. Natpis nas informira: *Lego kockice dostupne su u 53 boja* umjesto „u 53 boje“. Nadalje stoji podatak kojim se htjelo reći: Kad bi se spojilo 40 milijardi kockica, dosegne bi Mjesec. Na izložbi taj podatak glasi: *Ako biste ste spojili 40 milijardi kockica jedna na drugu, one bi stigle do Mjeseca*. Natpis nas obavještava da je 1932. Ole Kirk Kristiansen osnovao stolarsku radionicu, a da je 1958. njegov sin

Godfred Kirk Christiansen u kockice smjestio posebne cijevi. Dakle otac je Kristiansen, a sin je Christiansen umjesto da se autori odluče za isti oblik prezimena barem unutar istoga teksta. Mukotrpno slaganje kockica u kontrastu s trajavim prijevodom na skupom natpisu tek je jedan u moru takvih primjera.

Dokumentarna emisija Hrvatski velikani s pravom je hvaljena i slavljena zbog svoje informativnosti, duhovitosti i zabavnosti po kojima je autor i voditelj emisije Robert Knjaz već poznat te se od njega manje ni ne očekuje. Ta emisija širokoj publici približava neke važne osobe iz hrvatske povijesti, a svaka epizoda sastoji se od kolaža zanimljivih podataka i sugovornika. Dodatno je pohvalna tehnika visoke definicije, vizualni dodatci i animacija. Knjaza je dolično nahvalio kolega Josip Grozdanić u Vijencu broj 630., u članku Strast i užitek stvaranja. Neporeciva je inventivnost i požrtvornost autora koji je Faustu Vrančiću u čast skočio padobranom iz aviona, ali taj se čin pokazao lakšim nego provjeriti u rječniku kako se piše riječ *rječnik* pa se u toj epizodi Hrvatskih velikana jedno od najavljenih poglavlja zove Faustov petojezični rječnik. Čak i tako hvaljena emisija mora imati nekih mana, pitanje je samo koliko su one zanemarive, a koliko bi njihovo uklanjanje unaprijedilo emisiju. Pitanje je i koliko su te mane bile ispravljive i tiču li se osobnoga dojma ili su krupne, objektivne, nešto što se lako moglo izbjeći konzultacijom te, na kraju, u kojoj mjeri one odražavaju stav društva prema jeziku. Slijede neke primjedbe na epizodu Hrvatski nobelovci – Ružička i Prelog, i to njezin jezični aspekt.

Ovaj se tekst prije svega odnosi na jezik epizode, a ne na sve drugo spomenuto i ne prvi put valja zaključiti da je jezik kod produkcije kakvog god materijala uvijek na zadnjem mjestu, što je vidljivo u medijima i u svakodnevicu. Svatko se može bez pripreme upustiti u razgovor na stranom i nepo-

znatom jeziku te u prevođenje i produkciju, bez savjetovanja, nadzora i lekture, a jezična spoticanja mogu se uvijek protumačiti kao simpatičan pečat osobnosti. Vidimo to redovito u reportažama, intervjuima, izvještavanjima s terena, u inače zanimljivim putopisima gospodina Gorana Milića i drugih. U tom učestalom slučaju nemarnog pristupa jeziku komentari inače vrlo kritične publike potpuno izostaju, rezervirani za političare koji zamuckuju na engleskom, a dijalozi u emisiji ostaju površni i vođeni na osnovnoj komunikacijskoj razini.

U Hrvatskim velikanima dijalozi i izjave prevedeni su u podslovima (odnosno titlovima) ako je potrebno, a u ovoj epizodi bilo je to potrebno jer su i Lavoslav Ružička i Vladimir Prelog živjeli u svijetu, a svoje karijere i živote završili u Švicarskoj. Zato voditelji sugovornici osim hrvatskog govore švedski i razne oblike engleskog, pa tako i sam voditelj. Za najveći dio jezičnih grijeha u ovoj epizodi kriv je prevoditelj Žarko Korać, kako je naveden u odjavi, ali nemar prema jeziku zamjećuje se i kod samoga autora voditelja i njegovih sugovornika. Nije riječ o načinu izražavanja stručnih sugovornika, Mladena Žinića i Krunoslava Kovačevića, pa ni samoga Knjaza koji rabi samo oblik *bi* umjesto *bismo*, *biste...* (*da nije bilo Nobelove nagrade, možda danas ne bi imali emisiju; ne morate biti znanstvenik da bi uživali...*) i koji ne priznaje povratni oblik glagola *preseliti se*. Taj dio može se svrstati u govorni jezik, a i nije problematičan.

No, kao što je običaj u mnogim hrvatskim emisijama koje uključuju strani jezik, voditelj inzistira na tome da se strancima obraća osobno, i to na engleskom, te na tome da i njegovi sugovornici govore engleski. Kako se ni jedna ni druga strana često ne snalaze u engleskom, a nijedna to ne će priznati, razgovor je vrlo elementaran i kratak, što je tom kolažnom formatu emisije možda i

primjereno. Ipak, moglo se voditi računa o nekim osnovama. To je i inače boljka urednika, novinara i voditelja, da se ne žele osloniti na prevoditelje pa tako štede i stavljaju sebe u prvi plan, ali ovdje je glavna zamjerka nelektoriranost teksta, što je rezultat izostanka suradnje autora emisije vanjske produkcije i samoga HRT-a koji je mogao otkup takve emisije uvjetovati suradnjom sa svojom prevoditeljskom i lektorskom službom.

Nisu lektorirani ni potpisi ni podslovi koji obiluju zatipcima. U dijelu u kojem se govori o Prelogu, Kaštelu i početcima Plive navodi se da je ondje izrađeno *48 znansvenih radova* (bez *t*), a Češko tehničko sveučilište izgubilo je *š* u podslovu *Češko tehničko sveučilite je bilo jedno od najboljih u ono doba*, uz očekivano nelektorirani poredak *je bilo* umjesto *bilo je*. O Ružičkinom daltonizmu govori dr. Iris Urlić navedena kao specijalist *oftamolog*, dakako bez *l*, što nije zatipak nego vrlo proširena pogrješka. Preko nehrvatskog rječnika, na primjer riječi *naročito*, može se prijeći u govornom jeziku, ali ne i u pisanim podslovima. Isto vrijedi i za riječi *peglati* i *uštogljen* kad Prelogovoj ženi dojadi *peglanje* košulja umjesto *glačanja*, a ceremonija dodjele Nobelove nagrade je *poprilično službena*, možda i *uštogljena*.

Na početku epizode u podslovu ispod nekog Šveđanina piše da *sunce sija* umjesto da *sja*. Zatim, razgovarajući o Lavoslavu Ružički, voditelj pita pomoćnog kustosa Nobelovog muzeja: *How did he became so important?* Dakle ne *become* nego *became*. K tome u podslovu stoji pogrešan prijevod riječi *important*: *Kako je postao tako slavan?* (a ne važan). Govoreći o Švicarskoj, sugovornik Peter Chen kaže da je *hardly bigger than New York City*, no u podslovu ne stoji da je to jedva veće nego da je *to poput veličine New Yorka*.

Kustos Kunsthauusa govori o uvodu koji je Ružička pisao za jednu knjigu i kaže da *U*

njemu ne spominje niti jednu boju mj. nijednu. Zanimljivo je da je čak i Rembrandtovo prezime pogrešno napisano, ali to nije krivnja emisije nego ciriške galerije Kunsthau (a ne *Kunsthalle*, kako kaže voditelj) u kojoj je izložena Ružičkina kolekcija. Naime, ispod slike piše *Rembrandt Harmensz van Rijn*, dakle *Harmensz*, umjesto *Harmens* ako već ne stoji *Harmenszoon*.

Vidimo i citate Marie Curie i Einsteina, na engleskom, dakako, a ne na primjer na švedskom. Vjerojatno je to zato što Šveđani nude suvenire na engleskom ili su baš takvi odabrani zato što hrvatski gledatelj ne bi razumio švedski. Ali ako mu je engleski bliži, onda čemu uopće podslovi, pogotovo takvi u kojem je izjava Marie Curie *Be less curious about people and more curious about ideas* prevedena *Budi manje znatiželjan o ljudima, a više o idejama?* Možemo pokazati znatiželju prema nečemu ili u odnosu na nešto, ali ne o nečemu. Dakle, prijevod je mogao glasiti: Pokazuj manje znatiželje prema ljudima, a više prema idejama. Slijedi Einsteinov citat *It is harder to crack a prejudice than an atom*. Ta je igra riječi lako prevediva na hrvatski, naime teže je razbiti predrasudu nego atom jer i predrasude i atomi se razbijaju. Ali prevoditelj je glagol *crack* u tom citatu preveo drugačije: *Teže je slomiti predrasudu nego atom*, čime se mijenja značenje. Čovjeka se može slomiti ako se razbiju njegova uvjerenja, ali predrasude se ne slamaju nego se razbijaju, kao i atomi.

U Pragu voditelj razgovara s češkim sugovornikom potpisanim kao Peter Polák, no Polák se, budući Čehom, vjerojatno zove Petr a ne Peter. Razgovaraju o razlozima zbog kojih je Prelog pohađao „Češko tehničko sveučilište“ što je pogrešan naziv za ustanovu koju je Prelog pohađao, kako se vidi i iz Hrvatskog biografskog leksikona gdje stoji: *diplomirao 1928. na Kemijsko-inženjerskom odjelu Tehničke visoke škole u Pragu, gdje*

je 1929. i doktorirao. Riječ je, dakle, o Tehničkoj visokoj školi u Pragu (České vysoké učení technické) i voditelj Knjaz to zna jer ispravno kaže *Vlado je na visokoj tehničkoj školi diplomirao 1928*. No u podslovu vidimo nešto posve drugo jer se prijevod oslanja na Polákovu izjavu: *Česko tehničko sveučilište je bilo jedno od najboljih u ono doba*, dakle ne tehnička škola nego sveučilište, i to napisano bez slova š. Dalje Petr daje izjavu koja je prevedena ovako: *Prelog ga je vjerojatno izabrao zbog nivoa znanja kojeg je ovdje mogao dobiti*, uz obavezno pogriješan oblik zamjenice *kojeg*, s bespotrebnom uporabom riječi *nivo* umjesto *razina*, ne samo u ovom nego i u ostalim podslovima. Osim toga, znanje se dobiva u nemuštim prijevodima, a inače se stječe. Prevoditelj kolokvijalno brka važnost i bit. Bit može biti u nečemu i ne mora, ne može dakle nešto biti bitnije jer bit ili postoji ili ne postoji, poput smrtnosti koja nema komparativa pa ipak u podslovu stoji *Kažu da je to jedna od najbitnijih stvari*.

Mnogi Knjazovi sugovornici nisu kadri izgovoriti Ružičkino prezime niti su to bili

u njegovo vrijeme, nego bi ga, u najboljem slučaju, prekrstili u Ručiska, iako su svi ti ljudi vezani uz Nobelov institut i razne znanstvene institucije, ponosni na svoj intelekt. Dakako, oni nisu jezikoslovci pa nisu dužni svladati takav jednostavan jezični izazov. To bi se eventualno moglo prepustiti jezikoslovcima kad bi ih se uopće pitalo za savjet. Osim slučajnih prolaznika, česti su sugovornici upravo znanstvenici i stručnjaci koji se bave svojim određenim područjem i ne mare za druga područja, čak spremno pokazuju svoje nesnalaženje u jeziku ili eventualno spremnost da jezična pitanja prepuste nekome tko je jednako nesnalažljiv, kao što je prevoditelj ove epizode. Kako stvari stoje, jezikoslovci bi trebali ustanoviti neku posebnu nagradu kao pandan Nobelovoj, koja bi bila namijenjena onim pojedincima koji uspiju otprilike ispravno izgovoriti imena i riječi kojima barataju te onim institucijama koje ulažu u kvalitetu jezika, a ne samo u sadržaj i tehniku.

Marko Kovačić

ŽIVOT MORA BITI DJELO DUHA

Zbornik posvećen Dubravki Sesar

Disput, Zagreb, 2017.

lavistički zbornik s naslovom *Život mora biti djelo duha* objavljen je 2017. godine u Zagrebu i posvećen je profesorici dr. sc. Dubravki Sesar u povodu njezina 70. rođendana. Slavljénica se ubraja među vodeće hrvatske slaviste. Poznata je i po svojem iznimnom prevoditeljskom talentu. Domaći i međunarodni kritičari ocjenjuju njezine prepjeve slavenskih književnih klasika na hrvatski kao kongenijalne s originalima. S obzirom na to nije slučajno

da su urednice zbornika Zrinka Kovačević i Ivana Vidović Bolt pri izboru naslova posegnule za jednim stihom iz poznatoga djela *Slávy dcera* Jána Kollára u profesoričinu prepjevu, koji, kako same kažu, pristaje uz njezin životni i profesionalni put.

Zbornik ima ukupno 386 stranica na kojima su otisnuta trideset tri rada tridesetsedmero čestitara, hrvatskih i inozemnih slavista i kroatista, kolega, poštovatelja i prijatelja profesorice Sesar. Zbornik započinje kratkim *Proslovom*, iza kojega slijedi *Životopis* i stvaralaštvo prof. dr. sc. Dubravke Sesar i *Bibliografija prof. dr. sc. Dubravke Sesar*. Zatim slijede radovi čestitara, među